

Javnaðarflokkurin 70 ár - reyði tráðurin í føroyskum politikki

e-postur: javnadar@post.olivant.fo

Hvussu skal tað almenna siggja út í framtíðini

– Hóast tað ikki fyriliggur nokur politisk niðurstøða um, hvussu tað almenna skal siggja út í framtíðini, so er tað ein sannroynd, at ávísir almennir stovnar eru gjørdir til partafeløg, og aðrir eru á veg. Og vit kunnu spyrja, um sleppast kann undan at taka støðu til og fremja hesar broytingar. Eg haldi ikki, skrivur Jákup Danielsen

Orðaskifti um hvør vilt tað almennir stovnar/fyrirtekur skulu privatisera, útlisiterast ella skulu hava annan bygnað stingur seg upp av og á, tó uttan at nokur niðurstøða spyrst burtúr, kanska tí, at hesin spurningurin er politiskur og ymskjar upptatanir eru.

Aðrástæði hevur verið retteliga vanligt at útlisitera og at gera almennar stovnar/fyrirtekur til partafeløg, har

tað almenna sum oftast eigur 100% av partapeninginum ella meginpartin av teimum.

Í t.d. Danmark eru fleiri almennar fyrirtekur gjørdar um til partafeløg við grundgevingini um, at hetta er ein liður í eina nýttimans gerð av almenna sektorinum.

ES stóra ávirkan í Føroyum

Krøvini frá ES um liberali-

sering av einkarétti og øktari kapping í samband við keyp og tenastuveitingum hevur tó verið høvuðsorsøkin til broytingina til partafeløg, og hóast Føroyar ikki eru limur í ES, so hevur ES stórra ávirkan í Føroyum, enn nógv geva sær far um.

Hóast tað ikki fyriliggur nokur politisk niðurstøða um, hvussu tað almenna skal siggja út í framtíðini, so er tað ein sannroynd, at

ávísir almennir stovnar eru gjørdir til partafeløg og aðrir eru á veg.

Og vit kunnu spyrja, um sleppast kann undan at taka støðu til og fremja hesar broytingar. Eg haldi ikki.

Tí er av týðningi politiskt at gera støðuna upp. Hvøjr almennir stovnar skulu verða stýrdir beinleiðis úr Tinganesi, og hvøjr almennir stovnar skulu hava ein partafelagslíknandi

bygnað.

Tað almenna røkir best sínar uppgávur

Og hóast almennir stovnar ella fyrirtekur fáa ein partafelagslíknandi bygnað, so verður tað framvegis tað almenna, sum eigur partafelagið við teimum skyldum, sum tað almenna hevur og eigur at hava.

Vit mugu, um vit vilja tað ella ikki, taka eina greiða støðu til, hvussu vilja vit, at almenni sektorurin skal siggja út í framtíðini, uttan at talan verður um privatisering, tí sum eg dugi at siggja tað, hevur tað almenna í dag einki at privatisera, men hinvagin er tørvur á at nýttimansgera al-

Jákup Danielsen hugleiðir um tað almenna

menna sektorin, og er ráðharraskipanin ein partur av hesi gongdini, almenn partafeløg soleiðis, meðan útlisitering fyrir mitt viðkomandi ikki er tað, tí eg haldi at tað almenna best røkir sínar egna uppgávur.

Greiður skilnaður skal verða millum tann almenna og privata ognarrættin eins og tað privata ger, so eigur tað almenna at endurskoða seg sjálvt við atlit til gera broytingar, sum hósa seg í einum framkomnum samfelag.

Jákup Danielsen

Kunnu vit byggja brúgv um pensjónskluftina?

Týtt eftir Joseph Harris

Hvussu fer at verða í framtíðini, tá færri og færri vinnum fólk skulu forsyrgja fleiri og fleiri eldri? Í Danmark er hesin spurningurin í mong á ofta havdur á lofti. Eingin serdanskur spurningur. Í Europa noyðast politikarar allastaðni og sjálvsagt onnur við, at siggja veruleikan, daprar figgarligar avleiðingar og mugu finna loysnir, sum tryggja kunnu komandi eldri tryggja og virðiliga tilveru á ellisárum.

Franskmenn finga hesi vana tíðindi í august 1993. Hallið á almennu pensjónsáttalanini var vordur 40 milliardir frances, og tí fór stjórnin til verka. Fyri at fáa fulla fólkpensjón, skuldi tú nú gjalda til statsins pensjónsuppsparing í 40 ár, í staðin fyrir sum frammanundan við 37,5 árum, útgjaldingarnar komu tí at verða roknaðar av eini lægrimiðalinntøku, og árligu hækkingarnar verða tað minni. Samanlagt mugu franskmenn í longdini rokna við einum falli, sum er 7%

av pensjónini.

Bretska stjórnin hevur eisini tikið hart í røður – m.a. er avgjørt at hækka pensjónsaldurin fyrir kvinnur frá árinum 2010, og árligu javningarnar eru minkaðar. Grundgjaldið var í 1977 20% av meðalinntøkuni hjá manni, nú er tað 15%, og útrokningarnar sýna, at hetta gjaldið verður minkað í helvt um fá ártíggjur.

Týskland í sær eisini í pensjónsútreiðslunum viðvikandi. Ein pensjónsformur frá 1992 hevur ført við sær stívasta lækkjing av pensjónsveitingini og hækking av pensjónsaldurin. Fyrr kundi ein fara frá 60 ára aldri ella sum 63 ára gamal, nú á leið 20% av almennu útreiðslunum til fólkpensjón – í fleiri londum er hetta størsta útreiðslulatið á figgarlóginu – og tvey vaksa skjótt. Miðstøðin fyrir EU-politikki í Bruxelles metir hótandi trupulleikarnar at fáa nógv nógv pening til pensjónsútreiðslur sum »eina royndarstund fyrir politiska, figgarliga og sosiala bygnað í øllum EU-lond-

um». Gongdin er hin sama í fleiri londum. T.d. hevur Svøríki broytt sitt pensjónssystem, soleiðis at fólk verður biðið um at verða longri í arbeidslíssi sínum – og pensjónirnar verða knýttar at landsins figgarstøðu annars. Í góðum tíðum verða pensjónirnar at vaksa, – men skulu setast niður, tá økonomiur er vánaligur. Italia hækka pensjónsaldurin stigvíst bæði fyrir kvinnu og mann, og fólk skal hava verið longri á arbeidsmarknaðinum fyrir at fáa fólkpensjón. Portugal er í ferð við at hækka pensjónsaldurin fyrir kvinnur til 65 ár. Í meðal brúka europeisku londini nú á leið 20% av almennu útreiðslunum til fólkpensjón – í fleiri londum er hetta størsta útreiðslulatið á figgarlóginu – og tvey vaksa skjótt. Miðstøðin fyrir EU-politikki í Bruxelles metir hótandi trupulleikarnar at fáa nógv nógv pening til pensjónsútreiðslur sum »eina royndarstund fyrir politiska, figgarliga og sosiala bygnað í øllum EU-lond-

um».

Men hóast døpur útlit eru fyrir framtíðar pensjón, so eru djúptøkin tiltøk eitt »tabu« í mongum londum. Fleiri lond hava roynt at gera okkurt, sum ikki kostar tað heilt stóra, t.d. at hækka pensjónsaldurin. Men endamálið er at skerja pensjónina, eingin ivi er um tað.

»Vit torðu ikki at hækka pensjónsaldurin, tí tað er heilagt fyrir fólk«, verður sagt í einum fronskum pensjónstryggingarfelag. »Í staðin longdu vit um tíðarskeiðið hjá fólk at gjalda til pensjónina, og tað gevur í longdini somu virkan«. Og tann ávirkanin kann gerast sera ópopulær. Í eini felags europeiskari kanning fyrir kortum svaraðu 43%, at fólkpensjónin longu er ov lítil og eigur at verða hækkað, sjálvt um tað førir við sær skattaøkning. Men um hetta sigur ein pensjónsferðingur: »Síðan síðsta heimsbardaga hava vit hækkað tann partin av inntøku fólksins, sum fer til pensjónstrygging. Hvussu leingi kann tað halda

fram?»

Tá vit í dag tala um hótandi pensjónskluft í øllum Europa, er tað ikki minst av tí, at figgarliga kreppan er so stór og arbeidsløysi av tí er komið. Í Europa er roknað við at 18 milliónir fólk eru arbeidsløys – hava einki arbeiði at fara til. Og tvey arbeidsløysu gjalda væl minni til pensjónsskipanir, sum eru atlaga til framburðin figgarliga í Europa eftir kríggið. Skulu lyftini til framtíðar pensjónir haldast, má staturin krevja munandi størri inn í skatti frá teimum, sum eru virkin í arbeiði á hvørjum ári.

Og figgarliga framtíðin, tá tað kemur, fer ikki at loysa ta forskjóting, sum er í europeisku fólkasamansetingini, sum kemur av, at færri børn verða fodd, og at fólk livir longri. Síðan 1950 hevur betri matur og heilsuvánir gjørt, at miðaldurin er vaksnin frá 65 til næstan 75 ár – pensjónisturin er vordin 10 ár eldri.

Í dag er næstan fimtíthvør EU-borgari oman fyrir 60 ár, og í 2020 verður hesin bólk-

ur fjórðingurin av fólkinum. Harafurimóti gongur óvægta vegin við føðitalinum. Ímeðan foddur hvør kvinna í Europa nú 1,6 børn samanborið við 2,6 børn í 1960 og 1,9 børn í 1980. Henda gongdin fær álvarsamar fylgjur fyrir tað, sum ekspertarnir kalla upphaldaratalið – talið av fólkinum, sum arbeida og tí – gjøgnum skattgjald – eru við til at upphalda samfelagsins pensjonistar. Grundleggandi fólkpensjónin byggir ikki, tað flestu halda – á gjöld til vaksandi grunn, har fólk uppspara til egna pensjón. Skattur og gjöld frá núverandi arbeiðandi fólki fara beinleiðis til gjalding av verandi pensjónum.

Tá ellispensjón varð veruleiki í Europa fyrir áleið 50 árum síðan, vóru áleið 10 fólk í arbeiði fyrir hvønn pensjónist. Pensjónsgjald var tí ikki nakað, sum tygdi nakran figgarliga. Men í dag eru bert trý, sum eru í arbeiði fyrir hvønn pensjónist – og tað merkir, at tvey skulu vera við til at gjalda til 3 pensjónistar ella